

KIERKEGAARD, CHERUBINO, PAPAGENO OG DON JUAN

Af Jens Staubrand

'Hør, hør, hør Mozarts Don Juan'
Kierkegaard

Da den tre og tyve årige Søren Kierkegaard torsdag den 26. januar 1837 var i Det Kongelige Teater, for at se og ikke mindst høre Wolfgang Amadeus Mozarts muntre opera Tryllefløjten for første gang, var der især én af operaens figurer det havde hans interesse, nemlig den muntre fuglefænger Papageno, der blev spillet og sunget af den populære baryton Giovanni Battista Cetti (1794-1858).

Når det især var Papageno og ikke andre af operaens figurer der interesserede Kierkegaard, så var det fordi han mente, at Mozart med Papageno har villet skildre ét ud af tre umiddelbare erotiske stadier, hvor de to andre stadier er symboliseret ved henholdsvis Cherubino fra Figaros Bryllup og Don Juan fra operaen af samme navn.

Kierkegaard hørte Papageno, der har et stor parti i operaen, snakke og synge på dansk. Det var Niels Thoroup Bruun (1778-1823) der havde oversat Emanuel Schikaneders tyske libretto til Die Zauberflöte til dansk til brug for operaens førsteopførelse søndag den 30. januar 1826, hvor Giovanni Battista Cetti (også den gang) sang Papageno parti, Tamino blev spillet og sunget af Johan Frederik Kirchheiner (1798-1865) og de to Isispræster af henholdsvis Christen Martin Foersom (1794-1850) og Johan Daniel Bauer (1798-1880). Fra den 26. januar 1837 og frem til 20. februar 1843, hvor Kierkegaards essay om de tre operafigurer Cherubino, Papageno og Don Juan udkom som en del af hovedværket Enten-Eller, blev Tryllefløjten opført ni gange. Vi ved ikke hvor mange gange Kierkegaard har set Tryllefløjten inden Enten-Eller udkom, men jeg er overbevist om, at han har set den mere end én gang.

Det er fra et notat i Kierkegaards efterladte papirer, at vi ved hvornår han første gang så Tryllefløjten. Derimod er det ikke ud fra hans efterladte papirer til at sige, hvornår han første gang så Mozart opera Don Juan, som Kierkegaard kalder for en opera seria, selvom den er et dramma giocoso. I et notat fra onsdag den 10. juni 1836 skriver Kierkegaard, at han har hørt (men ikke set) en gårdmusikant spille menuetten fra Don Juan på en rørfløjte, og hvis han har haft Mozart musik til dansen fra første akts finale i frisk erindring, kan han meget vel have set den på Det Kongelige Teater torsdag den 12. marts 1836, hvor Giovanni Battista Cetti sang hovedpartiet som Don Juan. Udelukkes kan det dog ikke, at han har set den (et par gange) tidligere.

Mozarts Don Juan, der havde premiere på Nationalteatret i Prag den 29. oktober 1787, blev førsteopført i Danmark ni og tyve år før ovenævnte Kierkegaard-notat, nemlig tirsdag den 5. maj 1807, hvor Edouard Du Puy (1770-1822) sang Don Juans parti, Hans Christian

Knudsen (1763-1816) var Leporello, Niels Olsen (død 1819) var Kommandanten og Johanne Elisabeth Dahlén (1767-1845) var Elvira. Det var forfatteren Laurids Kruse (1778-1839) der stod for den danske bearbejdelse af Lorenzo da Pontes italienske libretto 'Don Juan, Il dissoluto punito, ossia il Don Giovanni', der bygger på Jean-Baptiste Molières 'Don Juan ou Le festin de pierre'. Men hvor Niels Thoroup Bruuns danske libretto til Tryllefløjten følger Emamuel Schikaneders tyske libretto, er dette ikke tilfældet med Laurids Kruses libretto til Don Juan. Til stor kunstnerisk ærgelse for kapelmester Frederik Ludvig Kuntzen (1761-1817), der indstuderede operaen, og barytonen Edouard Du Puy, der som nævnt sang Don Juan, havde Det Kongelige Teaters direktion, med Jørgen Kierulf (1757-1810) i spidsen, nemlig pålagt Laurids Kruse at ændre operaens recitativer til talt dialog, for på den måde lettere at kunne ændre i Lorenzo da Pontes tekst, så det mildnede forargelsen over forfæreren og dødshåneren Don Juan. Både Frederik Ludvig Kuntzen og Edouard Du Puy forsøgte at få bibeholdt recitativerne og tekstgrundlaget, men uden held. Laurids Kruse skulle omarbejde recitativerne til talt dialog, og omskrive dele af teksten, især Don Juans møde med Kommandanten i kirkegårdsscenen, andet akt, scene femten.

Fra Kierkegaards notat i de efterladte papirer den 10. juni 1836 og frem til 20. februar 1843, hvor Enten-Eller som nævnt udkom, blev Don Juan opført otte gange. Hertil kommer, at han mindst to gange har hørt den i Berlin, på tysk, hvor han var fra oktober 1841 til marts 1842, idet han i sin efterladte papirer og i breve til vennen Emil Boesen (1812-1881) omtaler sopranen Hedwig Schulze (1815-1845) i rollen som Elvira. Kierkegaard var draget af Hedwig Schulze, der lignede Regine Olsen, så der er meget der taler for, at han har set Don Juan mere end to gange i Berlin.

På det Kongelige Teater har Kierkegaard, udover Giovanni Battista Cetti, hørt barytonen Jørgen Christian Hansen (1812-1880) i rollen som Don Juan. Jørgen Christian Hansen debuterede i rollen som Don Juan den 28. maj 1839, og sang partiet i de følgende 30 år, sidste gang den 2. juni 1869. I essayet 'En flygtig Bemærkning betræffende en Enkelthed i Don Juan', i Fædrelandets Feuilleton 19.-20. Mai 1845, roser Kierkegaard den populære Jørgen Christian Hansen for hans vidunderlige stemme eller som han skriver: hvilken lykke, at have netop den syngestemme. Samme år som Kierkegaard skriver sit essay om operasangeren Jørgen Christian Hansen, og to år efter at Don Juan-essayet udkom, får vi Nicolai Christian Levin Abrahams (1798-1870) mere tekstnære oversættelse af Lorenzo da Pontes libretto og fra da af opføres Don Juan med recitativer.

I et notat i de efterladte papirer, torsdag den 10. november 1836, stiller Kierkegaard sig selv spørgsmålet: Hvorledes forholder Cherubino fra Figaros Bryllup, (som Kierkegaard i øvrigt fejlagtigt kalder for en opera seria, selvom den er en opera buffo) sig til Don Juan? Et par måneder senere, torsdag den 26. januar 1837, svarer han sig selv, idet han skriver, at Cherubino er det første, og Don Juan det tredje ud af tre umiddelbare erotiske stadier. I notatet fra den 26. januar 1837 forholder Kierkegaard sig til indholdet i Figaros Bryllup

og han må derfor enten havde set den før den dato, for eksempel den 11. november 1836 eller tidligere, den 4. oktober 1836, idet der i sæsonen 1836-1837 kun var de to opførelser, eller set den endnu tidligere, eller han kan have læst librettoen.

Kierkegaard hørte Cherubino, der har et mellemstort parti i operaen, synge på dansk. Det var Niels Thoroup Bruun der oversatte Lorenzo da Pontes libretto 'Il dissuluto punito ossia Il Don Giovanni', der bygger på Beaumarchais komedie 'La Folle journée ou Le Mariage de Figaro', til dansk. Kierkegaard har formentlig hørt mezzosopranen Ida Henriette da Fonseca (1802-1858) i rollen som Cherubino, Boline Margaretha Kragh (1810-1839) som Grevindens kammerpige Susanna, Eleonore Christine Zrza (1797-1862) som Grevinden, og Sophie Winsløw (1800-1876) som husholdersken Marcellina.

De betragtninger som den unge Kierkegaard i 1836 og 1837 havde over de tre operafigurer Cherubino fra Figaros Bryllup, Papageno fra Tryllefløjten og Don Juan fra operaen af samme navn, blev modnet de følgende år og fandt sin endelige form i Don Juan-analysen, der er det populære navn for essayet: De umiddelbare erotiske stadier eller det musikalsk-erotiske, fra førstedelen af dobbeltværket Enten-Eller, der som nævnt udkom under pseudonym i 1843.

Kierkegaards hovedværk Enten-Eller er, med sine otte hundrede og tredive sider, en litterær kraftpræstation. Det er skrevet på elleve måneder, dels i København og dels i Berlin, hvor Kierkegaard kort efter ophævelsen af forlovelsen med Regine Olsen opholdt sig i cirka fire og en halv måned ved årsskiftet 1841/42. Den pseudonyme udgiver og redaktør af Enten-Eller kalder Kierkegaard for Victor Eremita. I forordet til Enten-Eller skriver Victor Eremita hvordan han, i et skjult rum i et chartol, som han har købt hos en marskandiser, fandt to stakke papirer. Dem redigerer han, så de udgør henholdsvis bind et og to af Enten-Eller. Forfatteren til Enten-Ellers andet bind kalder Kierkegaard for Assessor Vilhelm, eller B, mens første bind har to pseudonyme forfattere, nemlig A og Johannes. A er forfatter til en række aforismer (af Kierkegaard kaldet Diapsalmata) og en række æstetiske essay. Udover essayet om Mozarts tre operafigurer, er pseudonymet A forfatter til blandt andet essays om det antikke og moderne tragiske, om Marie Beaumarchais fra Johann Wolfgang von Goethes skuespil Clavigo, om Elvira fra Mozart Don Juan og om Eugène Scribes skuespil Den første Kærlighed. Den anden forfatter fra førstedelen af Enten-Eller, Johannes, har skrevet Forførerens Dagbog, hvor han beretter om sin forførelse af den unge pige Cordelia Wahl. Forførerens Dagbog har pseudonymet A som redaktør, og den viser os en anden forførerstype end Mozarts Don Juan.